

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 5676/12

לפני: כבוד הנשיא (בדימי') א' גרוניס
כבוד השופט נ' הנדל
כבוד השופטת ד' ברק-ארז

העותרים: 1. פלונית
2. מרכז צדק לנשים
3. קולך
4. מבוי סתום
5. מרכז רקמן לקידום מעמד האישה,
אוניברסיטת בר אילן

נגד

המשיבים: 1. בית הדין הרבני האזורי ירושלים
2. בית הדין הרבני הגדול לערעורים
3. הרבנות הראשית לישראל
4. פלוני
5. פלוני
6. היועץ המשפטי לממשלה

עתירה למתן צו על תנאי

בשם העותרים: עו"ד סוזן וייס; עו"ד אלונה טולדנו;
עו"ד עדי בלוטנר; עו"ד ניצן כספי-שמעוני

בשם המשיבים 1-2: עו"ד שמעון יעקבי

בשם המשיבים 3 ו-6: עו"ד חני אופק

בשם המשיב 4: אין התייצבות

בשם המשיב 5: אין התייצבות

פסק-דין

הנשיא (בדימ') א' גרוניס :

1. בני זוג נשואים מבקשים להתגרש בהסכמה בבית הדין הרבני. בית הדין הרבני מתרשם כי קיים חשש לניאוף, ומחליט לקיים בירור בעניין, בלא שבעל הדין עומד על הטענה ובלא שנשמעו ראיות לגביה. בעקבות הבירור שערך, מטיל בית הדין הרבני על האישה איסור להינשא בעתיד למי שהתגרשה ממנו, וכן למי שנקבע כי קיימה עמו יחסי אישות בתקופת הנישואין (להלן – מגבלת נישואין "לבעל ולבועל"). המגבלה נרשמת על גבי הגט ותעודת מעשה בית הדין. עניינה של העתירה שלפנינו בחוקיותה של פרקטיקה זו. בנוסף, מופנית העתירה נגד רישום של אזרחים אשר הוטלה עליהם מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" בהליך גירושין בהסכמה ברשימה שבאחריות מנהל בתי הדין הרבניים.

2. העותרת 1 והמשיב 4 התגרשו בהסכמה בשנת 2002 בבית הדין הרבני האזורי בירושלים. בהמשך התברר לעותרת 1, כי נרשמה לגביה מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" בתעודת מעשה בית הדין שניתנה על ידי בית הדין הרבני וכן על הגט עצמו. העותרים 2-5 הם ארגונים ציבוריים הפועלים לקידום זכויות נשים. המשיבים 1-2 הם בית הדין הרבני האזורי בירושלים ובית הדין הרבני הגדול לערעורים, שדנו בעניינה של העותרת 1. המשיבים 3 ו-6, הרבנות הראשית לישראל והיועץ המשפטי לממשלה, מיוצגים על ידי פרקליטות המדינה. המשיב 5 הוא האדם שנקבע כי העותרת 1 מנועה מלהינשא לו, לצד בעלה לשעבר.

3. כבר בפתח הדברים נציין, כי במהלך הדיון בעתירה התברר שכיום אין העותרת 1 מעוניינת להינשא למשיב 4 או למשיב 5. כמו כן, מהנתונים שבפנינו עולה, כי העותרת 1 לא מיצתה את האפשרות שניתנה לה לקבל סעד בבתי הדין הרבניים. כך, בחודש נובמבר 2010, זמן רב אחרי סידור הגט, הגישה העותרת 1 לבית הדין הרבני האזורי בירושלים בקשה לתיקון תעודת מעשה בית הדין שניתנה בעניינה ולמחיקת ההערה המגבילה שצוינה עליו.

בקשתה נדחתה. העותרת 1 הגישה ערעור על ההחלטה לבית הדין הרבני הגדול, אשר החליט ביום 17.11.2011 להעביר את התיק לבירור חוזר בבית הדין האזורי, בפני שלושה דיינים. אלא, שלבקשת העותרת 1 בוטל הדיון, והתיק נסגר. העותרת 1 ויתרה, איפוא, על קיום הבירור החוזר, והביאה בכך לסגירת התיק בעניינה. מטעם זה, אין מקום עוד להידרש לטענותיה הפרטניות של העותרת 1, הנוגעות לעניינה המסוים, ונותר לדון רק בטענותיהם העקרוניות של העותרים בהיבטי הסמכות ובהיבטים הדיוניים של הסוגייה נושא העתירה.

4. בפי העותרים מספר טענות מרכזיות. ראשית, טוענים הם כי בתי הדין הרבניים אינם מוסמכים לברר טענות ניאוף שכלל לא הועלו על ידי בני הזוג בהליכי גירושין בהסכמה ולהטיל אגב כך הגבלות על צד שלישי, שאיננו צד להליך המתנהל בבית הדין הרבני. העותרים מדגישים, כי יש לפרש את סמכויות בית הדין הרבני בדרך שתצמצם ככל הניתן את הפגיעה בזכויות יסוד. לדבריהם, בירורה של טענת ניאוף שלא לצורך פוגע בזכות לפרטיות, בצנעת הפרט ובזכות לחיי משפחה. כמו כן, הם סבורים כי הדבר פוגע בשוויון בין בני הזוג, משום שתוצאותיו של ניאוף לפי ההלכה חמורות יותר ביחס לנשים. בנוסף, טוענים העותרים כי אף בהנחה שנתונה לבתי הדין הרבניים הסמכות לערוך בירורים לצורך הטלת מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" בהליכי גירושין בהסכמה, הרי שהאופן שבו מתנהלים הליכים אלו אינו עולה בקנה אחד עם כללי הצדק הטבעי. למשל, הם סבורים שלא ניתנת זכות טיעון ראויה למי שעלולים להיפגע מהחלטת בית הדין הרבני, ובפרט לצד השלישי שאינו בעל דין בהליך הגירושין. עוד טוענים העותרים, כי על טענת ניאוף להידון בפני שלושה דיינים, ולא בפני דיין יחיד כמקובל בהליכי גירושין בהסכמה. לבסוף, משיגים העותרים אף על רישום מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" שנקבעה בהליך גירושין בהסכמה ברשימה ממוחשבת אצל מנהל בתי הדין הרבניים, וכן על גבי הגט עצמו ועל תעודת מעשה בית הדין.

5. המשיבים טוענים כי יש לדחות את העתירה ולדידם, בתי הדין הרבניים פועלים בגדרי סמכותם. לדבריהם, נקודת המוצא לדיון היא חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953. חוק זה מקנה לבתי הדין הרבניים סמכות שיפוט ייחודית בענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, לרבות בעניין כושרו של אדם להינשא והמגבלות החלות עליו

בהקשר זה לפי דין תורה. המשיבים מציינים, כי לפי תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים, התשנ"ג, מוסמך בית הדין הרבני לקיים דיון גם בהליכי גירושין בהסכמה, שבמהלכו יברר את נסיבות המקרה ו"ידרוש הוכחות כפי שימצא לנכון" (ראו, תקנות קנד. ו-קנה. לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים). בנוסף, המשיבים דוחים את טענות העותרים הנוגעות לרישום מגבלת הנישואין ברשימת מעוכבי נישואין שמנוהלת על ידי מנהל בתי הדין הרבניים. לדבריהם, ניהולה של הרשימה נעשה אף הוא בסמכות ומוסדר בהנחיית היועץ המשפטי לממשלה מספר 6.4501 מיום 1.8.1976 בנושא "רשימות מעוכבי נישואין" (המשיבים מציינים, כי ההנחיה עודכנה לאחרונה בשנת 2003). לטענת המשיבים, הרישום נועד למנוע מרמה ולהבטיח שהחלטות בתי הדין הרבניים תהיינה אפקטיביות. אשר לרישום מגבלת הנישואין על מסמכי הגירושין עצמם נעיר, כי לדברי היועץ המשפטי לשיפוט הרבני, אין נוהג כללי של רישום איסור "לבעל ולבועל" בגב הגט, ובמקרה של העותרת 1 הייתה זו "יוזמה נקודתית" של ראש הרכב הדיינים.

6. ביום 19.6.2013 קיימנו דיון בעתירה. במסגרת הדיון עלתה האפשרות, כי תנוסחנה הנחיות שיסדירו את הליכי הבירור לצורך הטלת מגבלת נישואין "לבעל ולבועל". בעקבות זאת, הגיש היועץ המשפטי לשיפוט הרבני לבית המשפט ביום 10.10.2013 טיוטת הנחיות, המתמקדת בהיבטים הדיוניים של הטלת מגבלת נישואין בבתי הדין הרבניים. העותרים התנגדו לנוסח המוצע. זאת, בנימוק שטיוטת ההנחיות לא נותנת כל מענה לטענותיהם העקרוניות בדבר היעדר סמכות בית הדין הרבני להטיל מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" בהליכי גירושין בהסכמה, ובנוגע לפגיעה בזכויות יסוד שגורמת פרקטיקה זו. לשיטתם של העותרים, אין די בהתאמת הליך הבירור שיקיימו בתי הדין הרבניים לכללי הצדק הטבעי, משום שמלכתחילה הם פועלים בחוסר סמכות. אף לגופו של עניין, טענו העותרים כי תוכן ההנחיות אינו עומד בכללי הצדק הטבעי ובדרישת המידתיות, הואיל והן נוסחו במעורפל תוך הקניית חופש פעולה נרחב לבתי הדין הרבניים ליזום ולנהל בירורים במקרה של חשש ניאוף.

7. ביום 12.6.2014 קיימנו דיון נוסף בעתירה. במהלך הדיון, העלו העותרים את השגותיהם ביחס לנוסח ההנחיות המוצע, ואף הגישו לבית המשפט נוסח משלהם להנחיות כדלקמן:

”עלתה בהליך גירושים בהסכמה, על ידי מי מהצדדים בלבד, טענה אשר משתמע ממנה כי האשה נאפה עם גבר או האיש נאף עם אשה נשואה וסבר הדיין כי יש להידרש לעניין יודיע הדיין כי הדיון יועבר להרכב של שלושה דיינים אשר ידונו בעניין על בסיס ראיות שיוגשו על ידי הצד שהעלה את הטענה ובנוכחות הצד השלישי ששמו הועלה בטרם יסודר הגט. הצד אשר נטען לגביו, רשאי לוותר בכתב על הדיון ולהסכים להירשם ברשימת טיעוני [כך במקור – א' ג'] בירור, עד קיום דיון בעניין אף לאחר הגט”.

ראוי להדגיש, כי בצד הנכונות לנהל שיג ושיח על אודות תוכן ההנחיות, לא זנחו העותרים את טענותיהם העקרוניות שלפיהן, בתי הדין הרבניים אינם מוסמכים כלל לברר מיוזמתם טענות ניאוף בהליכי גירושין בהסכמה. בתום הדיון, לאחר ששמענו את טענות בעלי הדין, הצענו להם להמשיך ולנהל מגעים ביניהם בניסיון להגיע לנוסח מוסכם של ההנחיות.

8. ביום 16.7.2014 הגיש היועץ המשפטי לשיפוט הרבני נוסח נוסף של ההנחיות. העותרים, מצידם, הודיעו כי אף שניהלו מגעים לגבי ההנחיות עם היועץ המשפטי לשיפוט הרבני, לא הצליחו הצדדים להגיע לעמק השווה בנושא. הם הבהירו, כי אף ההצעה הנוספת להנחיות אינה מקובלת עליהם. על רקע זה, ניתנה ביום 17.7.2014 החלטה, שלפיה ראוי שפרקליטות המדינה תעשה ניסיון להביא להסכמה בין הגורמים הרלוונטיים. ביום 25.12.2014 עדכנה הפרקליטות, כי על אף שנערכו ארבע פגישות בין הצדדים במשרד המשפטים, לא הושגה הסכמה. יחד עם זאת, היא עדכנה כי בעקבות המגעים והערות העותרים, נערכו כמה שינויים נוספים בטיוטת ההנחיות. בתגובה, שבו העותרים וטענו כי הם מתנגדים לטיוטת ההנחיות, אף לאחר השינויים שנערכו בה.

9. ביום 1.3.2015 הודיעה הפרקליטות, כי נשיא בית הדין הרבני הגדול הראשון לציון, הרב יצחק יוסף, חתם על הנחיות לעניין הליך לקביעת הגבלה על בני זוג גרושים להינשא בעתיד, התשע”ה-2015 (להלן – הנחיות הליך הגבלת נישואין). במבוא להנחיות נכתב כי מטרתן להתאים את התנהלות בתי הדין הרבניים בהליך מעין זה לכללי הצדק הטבעי. לשם הנוחות, נביא כאן את חלקן האופרטיבי של ההנחיות במלואו:

2" (א) נוכח בית הדין בהליך גירושין על פי טענת צד מן הצדדים, או על פי עדות במעמד הצדדים, כי על פי דין תורה אי אפשר לקבוע ב'מעשה בית דין' לגיטין כי בני הזוג או אחד מהם מותרים לכולי עלמא לאחר סידור הגט בלא שיתקיים בירור בנושא, יודיע להם בית הדין כי הבירור בשאלה בדרך של העלאת טענות והבאת ראיות (להלן – הבירור) יתקיים אחרי סידור הגט, אם בני הזוג ירצו להינשא מחדש זה לזה או אם אחד מהם ירצה להינשא עם הצד השלישי. הוראה זו תירשם ב'מעשה בית הדין'.

(ב) באותו מעמד יסביר בית הדין לצדדים כי הרישום ברשימת טעוני בירור כשהיא לעצמה אינה פוגעת בכשרות להינשא, אך אם הצד שעניינו טעון בירור ירצה להינשא לאותו צד שלישי או מחדש עם בן זוגו, יהא צורך בעריכת בירור כדי לבדוק אם קיימת מגבלה על נישואיהם זה לזה.

(ג) סבר בית הדין כי הבירור חיוני להוכחת עילת הגירושין, רשאי הוא להורות כי הבירור ייערך במועד מוקדם מן האמור בסעיף קטן (א).

(ד) בן הזוג שעניינו טעון בירור או הצד השלישי רשאי לבקש במועד מוקדם מן האמור בסעיף קטן (א) שהבירור יוקדם ויתקיים לפני מותב של שלושה דיינים.

(ה) בעת הבירור תינתן לבני הזוג ולצד השלישי הזדמנות להשמיע את טענותיהם ולהביא את ראיותיהם.

(ו) הוחלט על קיום בירור, יודיע בית הדין לצד השלישי כי ניתנת לו ההזדמנות להשמיע את טענותיו וכי בית הדין עלול, אם מצא יסוד לכך, להגביל את בן הזוג שעניינו טעון בירור מלהינשא לו, אף אם הצד השלישי לא ישמיע את טענותיו לפני בית הדין.

3. (א) בן זוג שעניינו טעון בירור לפי סעיף 2 יירשם ברשימת 'טעוני בירור' בנפרד מרשימת 'איסור לבעל ולבועל'.

(ב) עד עריכת בירור לפי סעיף 2, או אם נערך בירור בלא שהצד השלישי השתתף בו, לא תירשם רשומה נפרדת על שמו של הצד השלישי ברשימת טעוני הבירור".

10. ההנחיות מתוות קווים מנחים למקרים שבהם יהיו בתי הדין הרבניים רשאים לקיים בירורים לצורך הטלת מגבלת נישואין "לבעל ולבועל". כמו כן, לפי ההנחיות, לא תירשם מגבלת נישואין בתעודת מעשה בית דין וברשימת מעוכבי החיתון ברבנות הראשית, אלא לאחר שיתקיים בירור בדרך של העלאת טענות והבאת ראיות. במסגרת הבירור תינתן, לפי ההנחיות, זכות טיעון לבני הזוג וכן לצד השלישי שעלול להיות מושפע מתוצאות ההליך. כמו כן, תינתן לבני הזוג ולצד השלישי האפשרות לבקש את הקדמת הבירור, כך שההכרעה לא תידחה למועד שבו יבקשו להינשא מחדש זה לזו, או שאחד מהם יבקש להינשא לצד השלישי. בתוך כך, יוכלו לבקש כי הבירור ייערך בפני שלושה דיינים, ולא בפני דיין יחיד. נעיר, כי קיימים קווי דמיון לא מבוטלים בין הנוסח הסופי של הנחיות הליך הגבלת נישואין לבין העקרונות העולים מהצעת העותרים (שהובאה לעיל בפיסקה 7), כמו גם מהתייחסויותיהם לטיטות הקודמות של ההנחיות. ההנחיות נותנות ביטוי לעמדת העותרים, כי יש להקפיד על מתן זכות טיעון הן לבן הזוג שעניינו טעון בירור הן לצד השלישי. הן מבהירות, כפי שביקשו העותרים, כי יתקיים בירור על בסיס ראיות קודם להטלת מגבלת נישואין. בנוסף, ההנחיות משלבות את עמדת העותרים שלפיה יש לברר טענת ניאוף בפני שלושה דיינים. לבסוף, בדומה להצעת העותרים, שביקשה ליצור סימטריה בין נשים לגברים בלשון ההנחיות, אף הנחיות הליך הגבלת נישואין נוקטות לשון כללית ("בן זוג").

11. נוכח ההתפתחויות שחלו מאז הגשתה, אנו סבורים כי העתירה במתכונתה הנוכחית מיצתה את עצמה ולפיכך דינה להימחק (השוו, בג"ץ 1254/10 פלוני נ' רשות האוכלוסין וההגירה ומעברי הגבול – משרד הפנים, בפרט בפיסקאות 6, 16 לפסק דיני (4.4.2012); בג"ץ 2630/09 לשכת המגשרים נ' משרד המשפטים (1.7.2014)). העתירה הציפה קשיים מסוימים בהליכי הבירור לצורך הטלת מגבלת נישואין "לבעל ולבועל" המתקיימים בבתי הדין הרבניים. נעיר, כי קשיים דיוניים אלו נדונו בעבר בפסיקתו של בית משפט זה (ראו, בג"ץ 295/72 בכר נ' בית הדין האזורי ברחובות, פ"ד כז(1) 568 (1973); בג"ץ 212/74 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי, באר-שבע, פ"ד כט(2) 433 (1975) והדיון הנוסף עליו, שבוטל, ד"נ 21/75 בית הדין האזורי, באר-שבע נ' לוי, פ"ד ל(3) 301 (1976); בג"ץ 2260/90 איצקוביץ נ' בית הדין הרבני האזורי בירושלים, פ"ד מד(4) 699 (1990); בג"ץ 4033/92 מוניטה נ' סלומון, פ"ד מז(1)

392 (1993); בג"ץ 982/04 פלונית נ' בית-הדין הרבני הגדול, פ"ד נח(3) 613 (2004)). עתה חל שינוי במצב המשפטי בסוגייה, עם כניסתן לתוקף של הנחיות הליך הגבלת נישואין, המציבות אמות מידה מוגדרות לאופן שבו יש לנהל את הליכי הבירור, תוך התחשבות בזכויותיהם של צדדים שלישיים שאינם בפני בית הדין הרבני. בלא לנקוט עמדה לגופן של ההנחיות במסגרת ההליך דנא או לגבי שאלות אחרות שעשויות להתעורר, עצם כניסתן של ההנחיות לתוקף יצר שינוי במצב שקדם להגשת העתירה, שבו לא הייתה כל הסדרה מפורטת של הליכי הבירור נושא דיוננו. בנסיבות אלה, היינו משהמצב המשפטי שונה כיום מזה שהיה קיים בעת הגשתה של העתירה, אין מקום לדון עוד בסוגייה בגדרה של העתירה דנא.

12. העתירה נמחקת איפוא. טענותיהם העקרוניות של העותרים שמורות להם, היה ויחליטו לשוב ולפנות לבית המשפט בעתיד בעתירה חדשה לאחר שייבחן יישומן של ההנחיות החדשות. בנסיבות העניין, לא ייעשה צו להוצאות.

ניתן היום, כ"ג בניסן התשע"ה (12.4.2015).

ה נ ש י א (בדימ') ש ו פ ט ש ו פ ט

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 12056760_S23.doc דז
מרכז מידע, טל' 077-2703333; אתר אינטרנט,¹